



اخبار مجامع علمی: سمینار بین المللی تحقیقات خانواده (تهران، اسفند ۱۳۴۶)

پدیدآورنده (ها) : بهنام، جمشید

علوم اجتماعی :: نشریه مطالعات جامعه شناختی :: دوره قدیم، پاییز ۱۳۴۷ - شماره ۱ (ISC)

صفحات : از ۱۷۱ تا ۱۷۷

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/94166>

تاریخ داندود : ۱۴۰۲/۰۳/۰۲

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه **قوانین و مقررات** استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.



- اخبار: دومین کنفرانس بین المللی علوم شناختی (۵ تا ۸ اسفند ۱۳۸۱- تهران)
- تحلیل پارادایم فکری و ترسیم نگاهت علمی تحقیقات بین المللی برنندسازی شخصی در حوزه حسابداری
- اظهارنظر کارشناسی درباره: «لایحه موافقتنامه بین جمهوری اسلامی ایران و سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی سازمان ملل متحد (یونسکو) درخصوص تاسیس مرکز منطقه ای آموزشی و پژوهشی مدیریت خطرپذیری و تاب آوری زلزله برای غرب و مرکز آسیا در پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله (پژوهشگاه)، تهران، به عنوان مرکز گروه (۲) تحت حمایت یونسکو با تمرکز بر مدیریت و کاهش خطرپذیری بلایا»
- رویدادهای علمی و اجرایی/ تقویت و توسعه روابط بین المللی و دیپلماسی شهری تهران
- مطالعه میزان رعایت استانداردهای بین المللی ایزو در چکیده های فارسی پایان نامه های کارشناسی ارشد کتابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال و علوم و تحقیقات از سال ۱۳۸۰ - ۱۳۸۶
- نظام بهره برداری سازمانها و مجامع علمی و منطقه ای و بین المللی برای مراکز دانشگاهی تحقیقاتی و فرهنگی کشور
- اخبار: تقویم مجامع ملی و بین المللی
- ورزش و کارکردهای مختلف آن: سخنرانی وزیر آموزش و پرورش در مراسم اختتامیه کنگره علمی- بین المللی تربیت بدنی و ورزش دختران ۱۳/۱۱/۷۹- دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی دانشگاه تهران
- اظهارنظر کارشناسی درباره: «لایحه موافقتنامه بین جمهوری اسلامی ایران و سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) در خصوص تاسیس مرکز منطقه ای آموزشی و پژوهشی مدیریت خطرپذیری و تاب آوری زلزله برای غرب و مرکز آسیا در پژوهشگاه بین المللی زلزله شناسی و مهندسی زلزله (پژوهشگاه)، تهران، به عنوان مرکز گروه (۲) تحت حمایت یونسکو با تمرکز بر مدیریت و کاهش خطرپذیری بلایا» (اعاده شده از شورای نگهبان)
- اخبار: تقویم مجامع ملی و بین المللی

سمینار بین‌المللی تحقیقات خانواده

(تهران، اسفند ۱۳۴۶)

دربارهٔ مجلس سباحه‌ای که در آخرین روزهای زمستان ۱۳۴۶ تحت عنوان «دهمین سمینار بین‌المللی تحقیقات خانواده» در تهران تشکیل شد گفتنی بسیار است، و اگر آنطور که قرارش را گذاشته‌ایم تا سال دیگر متن کامل مقالات و گفت‌وگوها با همکاری یونسکو انتشار یابد، مباحث این سمینار زمینهٔ مناسبی برای بحث محققان فراهم خواهد آورد. اما اگر بخواهیم از آنچه که در روزهای ۱۵ تا ۲۲ اسفندماه ۱۳۴۶ در جلسات سمینار گذشت به اختصار یادی کرده باشیم، باید گفت سمیناری بود با رعایت همهٔ آداب و روسومی که این گونهٔ مجالس در دنیای امروز دارند و نه از آن سلسله سخنرانیهایی که نام سمینار به آن می‌دهند و بی‌هدف آغاز می‌شوند و بی‌نتیجه پایان می‌پذیرند.

مقدمهٔ تشکیل این سمینار از «پنجمین کنگرهٔ جهانی جامعه‌شناسان» چیده شد. طی این کنگره، که در تابستان دو سال پیش در شهر اوپان برگزار شد، گردانندگان کمیتهٔ بین‌المللی تحقیقات خانواده، وابسته به انجمن بین‌المللی جامعه‌شناسان، در جست‌وجوی جای مناسبی بودند برای تشکیل دهمین سمینار بین‌المللی خود که معمولاً هر دو سال یکبار محققین طرازاول جامعه‌شناسی خانواده را در شهری از شهرهای دنیا جمع می‌کند و آخرین آن در شهر توکیو برگزار شده بود. چند کشور داوطلب این میزبانی بودند و کسانی که از ایران در کنگرهٔ اوپان شرکت داشتند — یعنی آقایان احسان نراقی و مرتضی کتبی و نگارنده — تصمیم گرفتند از ایران نیز پیشنهادی بشود و سرانجام بخاطر شرکت مؤثری که محققین دانشگاه تهران در کنگره‌های جامعه‌شناسی و جمعیت‌شناسی سالهای اخیر (در بلگراد، سیدنی، و اوپان) داشتند و آبرویی به‌دست آورده بودند، کمیتهٔ بین‌المللی به اتفاق آراء تهران را برگزید.

از پاییز گذشته گروهی در مؤسسهٔ مطالعات و تحقیقات اجتماعی مرکب از خانم عنایت و اسدالله معزی شروع به کار کرد و مسئولیت ادارهٔ سمینار از طرف کمیتهٔ بین‌المللی به عهدهٔ نگارنده واگذار شد. از ۱۷ دانشمند و محقق خارجی و ۲۲ محقق ایرانی برای ارسال مقالات و شرکت در سمینار دعوت شد. مجموعهٔ مقالات در ۲۶ صفحه به دو زبان فرانسه و انگلیسی قبل از آغاز سمینار فراهم آمد و در ۱۰۰ نسخه تکثیر گردید.

همت‌کارندگان مؤسسه و برخی از دانشجویان در تدارک این مقدمات کم‌نظیر بود چند شب تا دیروقت همه کار کردند و بعضی‌ها تا نزدیک‌های سحر در فرودگاه مهرآباد به انتظار مهمانان بیدار ماندند.

بخشهای سمینار ۱۲ جلسه صبح و عصر ادامه داشت و هر جلسه ۳ ساعت. در این مباحثات آدمهای سرشناس بسیار شرکت کردند، از جمله پروفیسور هیم و پروفیسور سوگی، از استادان مسلم رشته جامعه‌شناسی خانواده، که سمت ریاست و دبیرکلی کمیته بین‌المللی را دارند؛ کارلسون، دانشمند سوئدی، و پروفیسور وینیچ، از ایالات متحده آمریکا، از جامعه‌شناسان معروف؛ آگار والا، استاد بنام جمعیت‌شناسی هند و رئیس مرکز سازمان ملل متحد در بمبئی، خانم صادق نفیس، مسئول برنامه‌ریزی خانواده در پاکستان؛ و خانم کاریس و خانم روچیلد از محققان سرشناس کانادا و یونان.^۱ کشورهای شرکت‌کننده عبارت بودند از: افغانستان، کانادا، یونان، ممالک متحده آمریکای شمالی، رومانی، سودان، فنلاند، دانمارک سوئد، لبنان، ژاپن، هندوستان، پاکستان، آلمان غربی.

از ایران نیز جامعه‌شناسان و جمعیت‌شناسان و مردم‌شناسان شرکت داشتند، بیشتر از مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، و نیز کسانی از دانشگاه تهران و دو نفر نیز از دانشگاه شیراز (دکتر عجمی و دکتر پایدارفر). کسانی هم بودند که چون سخن ما را در تهیه مقالات و تشکیل سمینار باور نداشته بودند در آخرین فرصت در تکه‌پوی تهیه مقاله بودند. چند نفری نیز دعوت را ندیده گرفته بودند و بعداً گله کردند که «اگر به ما می‌گفتید «حقیقتاً» سمیناری تشکیل می‌شود، ما هم مقاله‌ای تهیه می‌کردیم.»^۱

موضوع اصلی سمینار «تغییرات اجتماعی و خانواده» بود و مباحث سمینار به چهار موضوع فرعی تقسیم می‌شد: پایگاه و نقش زن، ازدواج، برنامه‌ریزی خانواده و مسائل نظری و همه این مسائل با توجه به تغییرات اجتماعی.

بدون آنکه بخواهیم به تفصیل وارد هر یک از این مباحث بشویم، یادآور می‌شویم که منظور اصلی آگاهی از تحول خصوصیات خانواده در جهان امروز و بررسی تحقیقاتی بود که در چند سال اخیر و خصوصاً از سمینار توکیو (دو سال قبل) تا به امروز در این زمینه انجام شده است و گفت و شنود و شور و ایجاد همکاری میان محققان.

تحول خانواده در دوران جدید با صنعتی شدن اروپای غربی آغاز شد. سنتهای دیر پا

۱. فهرست کامل اسامی و عنوان مقالات به ضمیمه این گزارش آمده است و خود آنها به دوزبان فرانسه و انگلیسی در کتابخانه مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در اختیار علاقمندان است.

روبه زوال رفت و بر اساس حقوق اجتماعی تازه، که نتیجه انقلابات فکری قرن جدید بود، شکل های نوی از خانواده پدید آمد. رهایی زنان از قیود گوناگون، تقسیم کار - که ثمره انقلاب صنعتی بود - و زوال صنایع دستی و خانگی سبب شد که خانواده وسیع قدیمی از هم بپاشد و وظایف مختلف این خانواده چون وظایف دینی، تربیتی، اقتصادی، تفریحی و... به سازمانهای اجتماعی منتقل شود. خانواده زن و شوهری کوچک و تنها بدینسان به وجود آمد و دچار نایمی های بسیار شد. اشاعه آموزش و عقب رفتن سن کار تعادل مالی خانواده را از میان برد. فرزندان، خانواده را در جست و جوی کار ویا در نتیجه پذیرش ارزشهای جدید ترک کردند و کار زوج اصلی (پدر و مادر) را در خارج از خانه شیوه زندگی خانوادگی را دگرگون کرد. حقوق جدید خانواده نسبت به این تحول خیلی دیرتر تغییر یافت، خصوصاً که در نظر بسیاری از افراد در قرن نوزدهم، و حتی اوایل قرن بیستم، خانواده نهادی بود کهنه که دورانش بسر آمده است و پیش بینی می شد که شکلهای جدیدی از زندگی گروهی و پرورش جمعی کودکان جانشین آن خواهد شد. در بسیاری از کشورها از همان بدو دوران صنعتی شدن، حتی گاهی بدون دخالت قوه مقننه، افراد سعی می کردند که خود را از حیطه قدرت رئیس و مقررات خانواده رهایی دهند. فرزندان خانواده که تحت سلطه پدر به سر می بردند و قرنها قانون آنها را فراموش کرده بود، بطور سریع و ناگهانی آزادیهایی به دست آوردند. این پدیده رهایی از قیود قدیم که شهرنشینی و توسعه آموزش نیز آن را تقویت می کردند، پس از هر دوره تحول اجتماعی و اقتصادی و مخصوصاً بعد از دو جنگ جهانی اول و دوم، ظاهر شد. سالهای بیان دو جنگ دوران بحرانی خانواده بود و ادبیات اروپایی این تحول را به خوبی منعکس می کرد. نامه به پدرم، اثر کافکا، با همه اندوه و دلهره ای که در آن نهفته است این نابسامانی را تشریح کرد و نامه درباره ازدواج، اثر توماس مان، توصیفی دیگر از این ماجرا بود. ولی در آن سالها هنوز جامعه شناسان توجه خاصی به این موضوع نداشتند و اگر هم در زمینه جامعه شناسی خانواده کاری می شد به بحثهای نظری در باره منشاء خانواده محدود بود. دلایل اصلی این تحول عبارت بود از تغییر خصوصیات شکل تولید و بهره برداری، تحرک نیروی کار، افزایش فعالیت های نوع دوم و سوم (صنایع و خدمات)، بالا رفتن سطح مصرف و استفاده از کالاها و خدمات تازه مصرفی. این دگرگونیها موجب شد که مسئولیتهای خصوصی جای خود را به مسئولیتهای جمعی و عمومی بدهند و فرد بیشتر خود را متعلق به جامعه بداند و خانواده نقش حمایت کننده خود را از دست بدهد. این تقسیم جدید نقشها باعث تغییراتی در شخصیت افراد شد و به نوبه خود شکل خانواده جدید را دگرگون ساخت.

پس از جنگ دوم شاهد اهمیت یافتن دوباره خانواده هستیم. در ۳۲ قانون اساسی از ۳۹ قانون اساسی که بعد از جنگ دوم تهیه شد، موادی به حقوق خانواده و اهمیت آن اختصاص یافت

و اعلامیه جهانی حقوق بشر به خانواده توجه خاصی نشان داد و اهمیت کنونی خانواده در دو کشور بزرگ امریکا و شوروی نظر همه کسانی را که می‌پنداشتند صنعتی شدن موجب زوال و نابودی نهاد خانواده خواهد شد، باطل کرد.

بدینسان ما شاهد شکل جدیدی از خانواده هستیم که هرچند شباهت زیادی به شکل‌های قدیمی آن ندارد، اما در جست‌وجوی ضوابط و معیارهای تازه‌ای است که بتواند علت وجودی خود را در جامعه‌ای که افراد به گروه‌ها و جماعات مختلف بستگی یافته‌اند و راه و رسم تازه‌ای پیدا کرده‌اند، ثابت کند.

وضع جوامع در حال توسعه در چنین دورانی بسیار دشوار است. از یک سو خانواده در این جوامع همان سیر کشورهای غربی را طی می‌کند و از خانواده وسیع پدرسالاری به سوی خانواده کوچک زن و شوهری در تحول است و ما فعلاً شاهد شکل‌های برزخی خانواده میان این دو الگو هستیم، و از سوی دیگر، گروهی از متفکران و جامعه‌شناسان در اندیشه آن هستند که آیا رسیدن به الگوی کشورهای صنعتی باید هدف تحول خانواده در این جوامع باشد یا نه؟ و آیا در دورانی که جامعه صنعتی غرب در درستی و اصالت ارزش‌های بنیادی تمدن و فرهنگ و نهادهای اجتماعی خود دچار شک و تردید شده است، درست است که مادر رسیدن به الگوهای تلاش بکنیم که خود رو به زوال هستند یا نه؟

شاید مهمترین و پرهیجانترین موضوعی که بطور تلویحی و گاهی آشکارا در مباحثات سمینار وجود داشت همین بود. منتهی این مطالب گاه به صورت نظری و بحث درباره گروه‌های مختلف و گاه از طریق مباحثی درباره لزوم کار زن در خارج از خانه، پایگاه و نقش افراد خانواده، تصمیم ازدواج، و بنیان‌گذاری خانواده و اهمیت بستگی خویشاوندی و مانند آن دنبال می‌شد. بدیهی است که هرگونه اظهارنظری و یا سیاسی در این زمینه باید بر اساس تحقیق و مطالعه دقیق استوار باشد و لزوم این تحقیقات در جوامع در حال توسعه، که آگاهی درستی از نهاد خانواده ندارند، بیش از جاهای دیگر به چشم می‌خورد. بهمین جهت هم سمینار بیشتر به تحقیقات درباره مظاهر مختلف زندگی و یا وضع زنان توجه داشت و جلسات مقایسه تحقیقات انجام شده در این زمینه‌ها در کشورهای صنعتی و در حال توسعه از جالبترین جلسات بود.

اما آنچه که از طرف ایرانیان به این سمینار عرضه شد جنبه توصیفی داشت و چاره‌ای هم جز این نبود، چون مطالعات جامعه‌شناسی خانواده در مملکت ما بسیار تازه است. تا چند سال پیش فقط کتابهایی درباره جنبه‌های حقوقی خانواده نگاشته می‌شد و در کتب تاریخ هم گاهی

اشاره‌ای به خانواده در دوره‌های مختلف می‌رفت و بیشتر این مطالعات هم متوجه دوران قبل از اسلام بود (مانند آثار کریستنسن، سعید نفیسی، گیرشمن) و بیشتر درباره مسئله ازدواج و وضع اجتماعی زنان در دوره‌های قبل از اسلام.

علی مظاهری نخستین کسی بود که با کتاب خود تحت عنوان «خانواده ایرانی»، که در پاریس انتشار یافت، مطالعه جامعه‌شناسی را درباره خانواده ایرانی آغاز کرد (آنهم درباره قبل از اسلام) ولی مدت‌ها کسی دنبال کار او را نگرفت تا اینکه در چند سال اخیر نوشته‌هایی در این زمینه منتشر شد (مقدمه بر جامعه‌شناسی ایران، بعضی مقالات پل دیبی و دکتر کتبی) و تنی چند از آمارگران و جامعه‌شناسان نیز مطالعاتی انجام داده‌اند که متأسفانه جنبه جمع‌آوری اعداد و ارقام دارد و آنهم درباره خانوار است، که یک واحد آماری است، و هر چند سودمندیهای بسیار در این کار هست ولی کمک زیادی به مطالعات جامعه‌شناسی خانواده نمی‌کند و حتی ممکنست ما را در شناخت خصوصیات واقعی خانواده در این سرزمین گمراه کند.

در هر صورت باید گفت که برخی از مقالاتی که درباره ایران نوشته شده بود مورد توجه خاص قرار گرفت.

نکته مهم آنکه ما نخستین سمینار بین‌المللی جامعه‌شناسی خود را در رشته‌ای تشکیل دادیم که متأسفانه تاکنون زیاد مورد توجه محققان ایرانی نبوده است و با تشکیل این سمینار می‌توان امیدوار بود که زمینه مناسب و درست و استواری برای مطالعات جامعه‌شناسی خانواده در ایران به وجود آید.

در نتیجه گیری از این سمینار نیز، مانند سایر مجالس مباحثه بین‌المللی، باید به ایجاد پیوندهای دوستی و همفکری بین شرکت‌کنندگان، که موجب همکاری‌های علمی خواهد شد، اهمیت بسیار داد و می‌توان گفت که از این نظر نیز سمینار تهران موفق بود و نامه‌هایی که در این دو ماه اخیر به شرکت‌کنندگان ایرانی سمینار رسیده است حاکی از این واقعیت است. سمینار تهران روز ۲۲ اسفند مه پایان یافت و قرار ملاقات برای پاییز سال ۱۹۶۹ در شهر لنینگراد گذاشته شد.

جمشید بهنام

گزارشهایی که به‌سمینار بین‌المللی تحقیقات خانواده داده شد

۱. نقش و موقعیت زن

- Colette Carisse, "Transformation de la Condition Feminine: Image, Realite, Projet".
- Joh Noordhoek, "Changes in the Role of Married Women in Denmark".
- Peter Dodd, "Youth and Women's Emancipation in the U.A.R."
- Jacqueline Touba, "The Relationship between Urbanisation and the Changing Role of Women in Iran".
- Assadullah Moezi, "The Economic Role of Women in Iran".
- Yoko Miyazawa, "The Life Patterns of Women with Higher Education".
- Carolyn Perucci, "On the Pursuit of Scientific Careers among Women".
- Annette Lemouse, "The Family Role of Women: A German Example".
- Alexander Karchev, "Professional Work and Family in Women's Life".
- A. Paktiani, "Changes in the Status of Women in Afghanistan and its effects on Socialisation".
- Elina Haavio-Mannila, "The Status of Working Women, Man and Wife".

۲. ازدواج

- Roushadi Henin, "Marriage Patterns amongst the Nomadic and Settled Populations in the Sudan".
- John Mogeý and R.F. Holz, "Mate Selection in Traditional and Egalitarian Families".
- Henry Korson, "Graduate Student Attitudes towards Mate Selection in Pakistan".
- H. Khazaneh, "The Relationship between the Ecological Distance of the Spouses and Endomagy in Iran".
- A. Kiani "A Report on Research on Marriage and the Family in Pakistan".
- Shapour Rasekh et al. "The Causes of Divorce in Tehran".
- G.H. Tavassoli, "The Evolution of the Bride Price in Tehran".
- M. Maroofi, "The Effect of Female Employment on Age at Marriage in Tehran".

S. Mahdavi, "The Causes of Family Disintegration in Tehran".

P. Osia, "A Sketch of Family Law in Iran".

۳. اندازه خانواده و برنامه ریزی خانواده

Reubin Hill, "Etude Sociologique sur le Planning Familial".

A. Kayhan, "A History of Contraception in Ancient Persia".

A. Paydarfar and Sarram, "Social Status, Awareness and Practice in Family Planning".

N. Amani, "Family Planning in Iran with respect to Demographic Characteristics".

Nafis Sadik, "Family Planning and Social Change".

C. Safilios-Rothschild, "The Socio-Psychological Correlates of Family Size in Urban Greece".

M. Kotobi, "Sexual Relations in the Rural Iranian Family".

F. Aminzadeh, "Age at Marriage and Family Size in Iran".

A. Paydarfar, "Household Composition and its Relation to Modernisation in Iran".

J.C. Chasteland, "Quelques données sur attitudes a l'égard de quelques choses parmi les femmes mariées de Téhéran".

H. Pirnia, "Mind and Population".

۴. گزارشهای کلی و نظری

Shapour Rasekh, "Leisure and the Family in Iran".

Jamshid Behnam, "The Iranian Family: A General Perspective".

Satose Farmanfarmaian, "Social Welfare in a Changing Society".

I. Ajamie, "Social Classes, Family Demographic, Characteristics and Mobility Three Iranian Villages".

A. Assefi, "L'Erolution de la Famille Iranienne".

Robert Winch, "Societal Complexity and Familial Organisation".

Georg Karlsson, "On Social Roles".